

„Бол болује, ником не казује“ – стихови који се често понављају у српској народној епизици и стереотипно осликавају трпљење бола као особину великих јунака. Трпети бол нимало није лако и његово трпљење зависи од прага толеранције и карактера, али упоредо зависи и од друштвених и културних околности у којима се човек креће и одраста, а које утичу на схватање и третирање бола. Човек који покушава да надиђе себе, представљајући трпљење бола као мужеван чин, човек који посеже за леком оног тренутка када осети бол, не желећи да осети ни најмању нелагодност, човек који је заклет противник лекова, човек који ће радије применити стари рецепт народне медицине – сви се они сусрећу у постмодерном српском друштву и сваког од њих тај приступ болу на неки начин одређује као личности. Ко је већи јунак и ко може више трпети бол?

Владета Јеротић сматра да је медицинска западна цивилизација у завери против бола желећи да га што пре отклони без обзира на последице, проглашавајући га непожељним и штетним. По његовом мишљењу, нас много више треба да занима карактер друштва и цивилизације који уобличава психу постмодерног човека који не жели, не може и неће да се суочи са болом тражећи од савремене медицине да му тај бол што пре отклони. Даље закључује да је овакав измењен однос према болу „последица оновременог става човека према главној осовини проблема живота и смрти, природе и друштва, људског организма, његове телесно-душевно-духовне организације која чини целину људског бића“ (Јеротић, 2005, интернет издање). Без обзира на то да ли жели или не жели да се суочи са болом, чињеница јесте да је савремени човек у немоћи пред болом који, као суверени владар без воље свог поданика, у потпуности контролише његов живот, неретко и са погубним последицама. Наша списатељица Исидора Секулић поставља себи питање: „Да ли је та главобоља нешто озбиљно и важно у мом животу, или је слабост и глупост од мене што сам јој се и телом и душом предала? Је ли то апсолутна нека сила коју ја морам до краја живота сносити, или ту може бити борбе, савлађивања, навике и победе? Или је просто нека збуњеност моје психе коју једним енергичним и трезвеним чином могу за навек стрести. Шта је управо главобоља? Патолошки и физиолошки процес. Да, али је то опет само име, а суштина?“ (Секулић, 1971, 48). У својој причи „Главобоља“ са пуно детаља описује „тортуру“ коју преживљава услед хроничног бола и покушава томе да нађе смисао. Свесна да је у том стању бол спутава у сваком погледу, кидајући везу између света и ње, закључује да је „боловање без смисла, а оздрављење без вредности“ (Секулић, 1971, 51). Ипак, бол јој је послужио као инспирација покушавајући тако да креативно разреши његово трпљење. Није ни могла да замисли да ће скоро сто година касније у оквиру једног здравственог центра у Аустралији писање прозе и поезије бити терапија за пацијенте са хроничним болом.

Звучи као необична терапија, међутим, за неког кога хронични бол у већој или мањој мери телесно онеспособљава репресирајући физичке и психичке ресурсе, ово може бити један од излаза. Дејвид Морис у својој књизи *Болест и култура у постмодерном добу* изводи закључак да се бол полако преображава у симбол новог света постмодерне болести и да се може описати као епидемија с обзиром на то колико људи данас трпи хроничне болове. Постмодерна друштва све више се суочавају са неуспехом у третирању бола које нуди модерна медицина и њен биомедицински модел, посматрајући бол искључиво из биолошке перспективе. Морис сматра да је неопходно ново постмодерно сагледавање бола које захтева и нови модел, а који он назива биокултурним. Биокултурни модел посматрања бола подразумева да су тело и ум повезани у доживљавају бола и да је бол увек биолошки и културолошки што значи да има и своју историјску, психолошку и културну димензију која утиче на различит доживљај бола у различитим културама.

Култура бола у Србији садржи више елемената који карактеришу однос према болу у кључу биокултурног модела: херојско подношење бола као одлика карактера људи пониклих у балканској култури, трпљење бола као тековина традиције, народна медицина итд. „Балкански синдром“ подразумева јуначки приступ болу. Трпљење је пожељно као узвишен чин кроз који се „челичи“ карактер. Није прихватљиво жалити се на бол, нити признати да нешто боли јер то може лоше утицати посебно на статус мушког дела популације и друштвену улогу коју обављају (брат, муж, отац), приказујући их као слабије. Зато често могу да се чују констатације: „типичан је Балканац“ или „типичан је мушкарац“, алудирајући на тај феномен. Из друге констатације може се закључити да претрпети бол није екслузивно право само српских припадника мушког пола одраслих на балканском поднебљу, већ да такав однос према болу може бити универзално мушка особина. Чланови женске популације у Србији по овом питању неће бити „типичне Балканке“, али је могуће да су оне део оваког размишљања на други начин – учествовањем у формирању стереотипа пожељног мушкарца. Стиче се утисак да такав мушкарац треба да буде јак, великих физичких могућности, издржљив, да није „слабић“ и размажен. Зато се српски мушкарац увек на делу показује као јунак како би избегао оштар и често заједљив коментар своје партнерке: „Шта кукаш? Ниси ти једини на свету кога нешто боли!“.

Други елемент који карактерише културу бола у Србији јесте тековина православне хришћанске и народне традиције у којима се трпљење бола представља као врлина са узвишеним циљем. Допринос хришћанске традиције огледа се у народном поштовању и прослављању светих мученика и мученица који су пострадали за веру подносећи надљудски бол трпљењем мука од стране незнабожаца. Такви примери су св. великомученица Марина, у народу позната као Огњена Марија, св. великомученици Георгије и Димитрије који спајају мартријску компоненту са јуначким карактером, будући да су били ратници. У народној епици датуми прослављања ових светих ратника користе се као референца за време („Ђурђевданак хајдучки састанак, Митровданак

хајдучки растанак.“). Бројни су и узорци из периода туркократије као што су св. игуман Пајсије и св. ђакон Авакум који су страдали подносећи огроман, неиздржљив бол услед набијања на колац, а св. новомученик Харитон који је пострадао 1999. године на Косову и Метохији је пример из новије историја. Често је у употреби израз „Исусове муке“ или „намучих се као Исус“ који, алудирајући на муке које је Исус Христос претрпео на Голготи, постаје еквивалент за телесни и психички напор као узрок болести или неког озбиљног проблема. Дакле, традиција хришћанства која прожима културу српског народа, а самим тим и културу бола, даје једно другачије искуство и решење за његово трпљење које, са стремљењем ка вишем циљу, може бити и позитивно. Аспекту бола као културном феномену велику пажњу посветила је и српска традиционална култура која га кроз књижевно стваралаштво обрађује у циљу смањења реакције на бол и повећања прага осетљивости. Јунаци епских песама као што су Марко Краљевић или Мали Радојица пролазе кроз физички бол и трпљењем га надилазе, опет, зарад узвишенијих циљева („Ложе њему ватру на прсима. Ал’ је Раде срца јуначкога, ни се миче, ни помиче Раде.“). У подношењу бола не постоји разлика међу половима, тако да се у песмама срећу и жене које су подвргнуте сличним мукама као Мали Радојица („Па узима живу жеравицу, те је сипа Мари у недарца. Нити трену, нит’ се прену Мара.“). Другим речима – „на муци се познају јунаци“. Бол душе, тј. психички бол такође је присутан у епици, а посебно се истиче матерински бол за изгубљеним дететом. Тегоба главобоље, која је редовно везана за женске ликове, описана је у низу епских песама. Народна епика познаје и појаву симулирања бола („Ја ћу ићи билом двору моме, разболићу се болом без болести.“), које је и данас присутно, а практикује се како се не би ишло у школу, на посао, избегла нека обавеза у кући и сл. Бол у народним причама може имати различите функције. На пример, психолошки бол услед несавладивих препрека на које јунак наилази или доношење бола као казнена мера за зле поступке.

Једна од компоненти које учествују у биокултурном моделу схватања бола у Србији је и третирање тј. терапија бола. Поред употребе средстава и метода које препоручује савремена медицина (базирана на биомедицинском моделу), често се прибегава решењима из оквира тзв. народне медицине која се ослања на народно искуство у лечењу: природни анестетици и аналгетици биљног порекла (алкохол, чајеви, црни и бели лук и сл.), примена хладних и топлих облога, облога од лишћа разних биљака, грејање болних места итд. Видање рана травама је стандардни поступак који се примењује у епици. Занимљиво је да се те традиционалне технике примењују и данас и да ће већина људи радије трпети бол, попити чај за умирење или ставити хладну облогу због главобоље него што ће потражити помоћ у средствима модерне медицине која све више напредује. Статус који бол има у култури српског народа, а посебно у култури језика, огледа се у фразима из свакодневног говора. Постоје различита „места“ која могу да боле. Може да боли неки део тела – „боли ме уво/лакрат“, а такође може да боли ћоше или брига. Овим изразима се исказује осећање индиферентности према некој ситуацији, проблему, догађају. Ситуације које су узроковале физички или психички напор обично су ситуације од којих нас је „заболела глава“. Млађа популација често користи израз „до бола“, не употребљавајући га у свом изворном значењу, већ њиме исказује најчешће позитивно мишљење или осећање у вези са неком особом или предметом: „лепа до

бола“, „искрен до бола“, „игрица је до бола“, „журка је синоћ била до бола“...

Вратимо се на питање са почетка: ко је већи јунак? Богатство наше културе помаже човеку у Србији да се на другачији начин, у односу на модерну медицину, суочи са болом, а ново постмодерно сагледавање бола треба да му пружи могућност да та културолошки специфична искуства бола имплементира у схватање, третирање и отклањање бола на најефикаснији и најбољи начин и за тело, и за ум, и за дух и помогне му да се са болом разрачуна као јунак постмодерног доба.

Литература:

1. Морис, Дејвид (2009), *Болест и култура у постмодерном добу*, Београд, Imago & Clío
2. Јеротић, Владета (2005), *Човек и његов идентитет*, Интернет издање: Svetosavlje.org
3. Секулић, Исидора (1971), *Проза*, Нови Сад – Београд: Матица српска – СКЗ
4. Карацић, Вук Стефановић (1972), *Српске народне пјесме*, Београд, Нолит
5. Велимировић, Владика Николај (2001), *Охридски пролог*, Шабац, Глас цркве
6. Јацановић, Мирјана и Драган (2004), *Бол у традиционалној српској народној култури*, Зајечар, Тимочки медицински гласник – Гласило Подружнице Српског лекарског друштва (vol. 29).